№ 42. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 24. — 1874 — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 24. № 42.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլի, կէս տարվանը 3 րուբ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուր... խանութում.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
„Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 9—12 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ.

PAYS ÉTRANGERS

S'adresser pour les annonces et les abonnements à MM. BOUËT et C-o (Office de publicité) 23, rue de la Chaussée-d'Antin.

P A R I S.

«ՄՇԱԿ» լրագրին ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ տալ ցանկացողները կարող են դիմել բացի խմբագրատանից, նմանապէս ՎԻԽՄԱՆԻ գրավաճառանոցը (Դվորցովի փողոցի վրա, Սաբաջևի տանը): Յայտարարութիւնները ընդունվում են խմբագրատան և Վիխմանի գրավաճառանոցում որոշված գնով:

Желающіе помѣщать объявленія въ газетѣ „Мшакъ" могутъ кромѣ Редакціи, обращаться въ КНИЖНЫЙ магазинъ ВИХМАНА. Объявленія принимаются по таксѣ существующей въ Редакціи и въ магазинѣ Вихмана.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հասունեանը և իւր կուսակցութիւնը.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Ագուլիսից. Նամակ Շամախուց. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Քաղաքական ամուսնութիւնը Գերմանիայում. Անգլիական „Daily Telegraph" լրագրի կարծիքը պատերազմի մասին. Նամակ Փարիզից.—Խառն լուրեր.—Յայտարարութիւններ.—Տեղեկացոյց.—Բանասիրական. Հասունեաններ և Հակահասունեաններ.

ՀԱՍՈՒՆԵԱՆԸ ԵՒ ԻՒՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Համարեա 8 տարի է Կ. Պօլսի մէջ յուզվում է հասունեանների և հակահասունեանների խնդիրը, բայց տակաւին իւր վերջնական լուծմանը հասած չէ: Այդ խիստ տխուր մի երևոյթ է մեր հայ-կաթօլիկների կեանքի մէջ, երբ լուսաւոր աշխարհի ուշադրութիւնը դարձած է այն հարցի վերա, թէ որքան բռնակալ պապականութիւնը վնասեց մարդկային յառաջադիմութեան գործին, երբ ամեն մի ազգի մտածող մասը աշխատում է թօթափել իրանից Հռոմի շղթայները, և աշխ Տաճկաստանում հանդիսանում է մի կուսակցութիւն, կնքուած Հասունեանի անունով, որ կրկին մտնում է պապի—այդ համաշխարհական հրէշի—ծանր լծի տակ:

Հասկանալի է մի հերձուած որ և իցէ ժողովրդի մէջ, որ թօթափելով իրանից հնութեան փոշին, ձգտում էր դէպի աւելի պարզ և աւելի ազատ կրօնական գաղափարները: Բայց հասունեանների վարմունքը բոլորովին հակառակ երևոյթն է ներկայացնում, մի երևոյթ, որ քանի մի դարով պէտք է յետ մղէր նոցա յառաջադիմութիւնը և կրկին տանէր դէպի այն ստրկութիւնը, որ քարոզվում է հոգու փրկութեան անունով....

Մենք աւելորդ ենք համարում մտնել այդ հարցի դաւանաբանական վիճմունքների մէջ. քննենք նորան ազգային և հասարակական կէտից: Երբ մի փոքր հեռու հայացք ենք ձգում դէպի մեր ազգի պատմական անցեալը, տեսնում ենք՝ կրօնափոխութիւնները հայերի մէջ եղած են՝ ոչ այնքան հաւատքի համոզմունքով, որքան քաղաքական նպատակներով: Հայը, նեղուած Տաճիկներից, Պարսիկներից և այլ բարբարոս հարստահարողներից, չէ մտածել իւր սեպհական ուժերից օգուտ քաղել. նա սովորած է եղել միշտ օտարներից օգնութիւն մուրալ, և նորան հասնելու համար զոհել է նա մինչև անգամ իւր գոյութեան ամենակենսական տարերքը—իւր անկախ եկեղեցին և ազգայնութիւնը:

Հայերի կրօնական միութեան ձգտումը երբեմն Հռոմի և երբեմն Բիւզանդիոնի հետ՝ նոցա քաղաքական նպատակների արտայայտութիւնն էր:

Բայց ինչ օգուտ շահեցին հայերն այդ ընթացքը բռնելով:—Ոչինչ: Եւ այն ժամանակներում, երբ պապերի մի խօսքը վայր էր գլորում թագաւորներին իւրեանց գահից, և այն ժամանակներում, երբ նոցա հրամանով ամբողջ երկրներ ողողվում էին պատերազմական արիւնով, պապերի այն հզօր իշխանութիւնն ոչ միայն չը կարողացաւ ազատել հայերին թշնամիների սրից, այլ աւելի և աւելի զրգռեց թաթարների, տաճիկների և Եգիպտոսի ամիրապետների կատաղութիւնը, և Հայաստանը նոցա աւերմունքին զոհ դարձաւ:

Այսքան դառն և արիւնալից փորձերից յետոյ, արևմուտքից օգնութիւն յուսալու ցնորքը մինչև այսօր տաճկաստանցի հայերի երևակայութեան մէջ մեծ դեր է խաղում: Կապուած լինել Հռոմի հետ և պապի—այդ արդէն ուժից ընկած ծերունի—օգնութեամբ գրաւել Ֆրանսիայի կօնսուլների և դեսպանների պաշտպանութիւնը,—դոքա գլխաւոր շարժառիթներն էին, որք ստիպել են տաճկաստանցի հային ընդունել կաթօլիկութիւնը:

Չը նայելով, որ այժմ Տաճկաստանի կառավարութիւնը այն չէ, ինչ որ էր Սուլթան-Մահմուդի ժամանակ, այսու ամենայնիւ պապի որսորդները վաղուց ճանաչած էին հայերի մի այդպիսի թոյլ կողմը, և ամենայն կերպով աշխատեցին նորանից օգուտ քաղել: Եւ այդպիսով նոքա կտրեցին ազգի ամբողջութիւնից 150,000 հոգու համող մի հատուած, որ կոչում է իւրեան կաթօլիկ և Ֆրանգ անուններով և թուլացրին ազգի միութեան ուժերը:

Ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնելով „Մշակի" անցեալ և ներկայ համարների բանասիրականի վերա, դառնանք կրկին դէպի հասունեանների և հակահասունեանների խնդիրը: Որպէս զի կարողանանք լաւ ծանօթանալ այդ երկու կուսակցութեանց նպատակների հետ, հարկաւոր ենք համարում յիշել, որ մինչև 1865 թիւը, այսինքն մինչև Կիլիկիայի վերջին կաթողիկոս Գրիգոր Պետրոս ութերորդի մահը, Տաճկաստանի մէջ հայ-կաթօլիկների հոգևոր կառավարութիւնը երկու թեմերի էր բաժանուած, այն է՝ Կիլիկիայի և Կոստանդնուպօլսի, որք ունէին իւրեանց առանձին կաթողիկոսները և պատրիարգները: Նոքա թէև պապի իրաւասութեան ներքոյ էին գտնվում, բայց դեռ բոլորովին զըրկուած չէին իւրեանց ազգային առանձնութիւններից: Նոքա պահպանել էին իւրեանց նախկին եկեղեցու ծէսերը, ժամասացութիւնը և լեզուն. ժողովուրդն ինքն էր ընտրում իւր կաթողիկոսները, պատրիարգները և ազգապետները, ներկայացնում էր պապի և բարձ. Դրան հաստատութեանը: Ժողովրդի ձեռքումն էր եկեղեցական կալուածների, դպրոցների, հիւանդանոցի և այլ ազգային հիմնարկութիւնների պահպանութիւնը: Մի խօսքով, ժողովուրդն ունէր իւր հասարակական և եկեղեցական անկախ կառավարութիւնը, նա հպատակում էր պապին, ընդունելով նորան իբրև եկեղեցու գլուխ միայն, բայց թոյլ չը տալով միջամտել իւրեանց ներքին գործերում:

Բայց Հռոմի քաղաքականութեանը ընդդէմ էր հայ-կաթօլիկների յիշեալ իրաւունքների վայելումը, նա ամենայն ջանք գործ էր դնում խլել նոցանից իւրեանց առանձնաշնորհութիւնները և իսպառ հպատակեցնել վատիկանի իշխանութեանը: Իւր այդ նպատակին հասնելու համար պապը գործիք է ընտրում Հասունեան Անտօն վարդապետին, որ 1833 թւին պրօպագանդայի դպրոցում աւարտելով իւր ուսումը, ձեռնադրվում է քահանայ և վերադառնում է իւր հայրենիքը՝ Կ. Պօլիս: Այն օրից այդ նենգաւոր եկեղեցականի կեանքը ներկայացնում է մի անընդհատ շարք ինտրիգաների, խարդախութիւնների և ապստամբութիւնների, որոցմով նա անցնում է հոգևոր իշխանութեան աւելի բարձր և բարձր աստիճանները, և վերջապէս 1867 թւին նշանակվում է կաթողիկոս և պատրիարգ Կիլիկիայի և Կ. Պօլսի աթոռներին, միացնելով այդ երկու որոշ թեմերը իւր իշխանութեան ներքոյ:

Հասունեանն իւր վաղուց փափագած բաղձանքին իւրեան հասած էր համարում: Բայց Պիոս իններորդը էժան գնով չը ծախեց Հասունին իւր շնորհած իշխանութիւնը. նա պէտք է զոհէր հայ-կաթօլիկների դարերով պահպանած իրաւունքները պապի կամայականութեանը: Եւ այդպէս եղաւ: Պապի և Հասունեանի հետ հաստատած նոր կանոնադրութեան համաձայն հայ-կաթօլիկների բոլոր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՍՈՒՆԵԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱԿԱՀԱՍՈՒՆԵԱՆՆԵՐԸ

(Վերջ)

Այնուհետև անկարելի էր հակառակել մեծ վիզիրին, որը հակահասունեան պատրիարգ Քիւպելեանի խնդրքին համաձայն, յանձնեց նորան Պետրոսի վեց եպիսկոպոսներին, որոնք նշանակուած էին գաւառներում, ինչպէս նորա գործութեան ներկայացուցիչներ. Մի և նոյն ժամանակ վիզիրը նորից փորձեց հասունեաններին հաշտեցնել հակահասունեանների հետ. Հաշտութիւնը կարելի էր թուում, աւելի այն պատճառաւ, որ կարգինալ արքեպիսկոպոս Բարնաբօն վախճանուած էր, որը իւր խորհուրդներովը միշտ յորդորում էր պապին ու համարեայ իւղը կրակին վրա ածում.

Հուսէին Աւնի փաշան խաղաղութեան համար ամեն բանը պատրաստ համարելով, ժողովեց հայ կաթօլիկների երկու կուսակցութեանց պետերին և յայտնեց նրանց կառավարութեան ցանկութիւնը, որ նոքա ինչքան կարելի է աշխատեն իրանց վէճերը վերջացնել, և խորհուրդ տալով նրանց միմեանց հետ համաձայնուել, նշանակեց երեք օր, որոնցից յետոյ նոքա պարտաւորուած էին հաղորդել նրան իրանց խորհրդակցութեան հետևանքը. Ժողովը, որ բաղկացած էր երկու կողմի յանձնարարներից, երկու անգամ հաւաքուեց և ոչ մի համաձայնութեան չհասաւ. Հասունեանները հաշտութիւնը աչքի առաջ ունենալով առաջարկեցին, որ հասարակութիւնը ընդունի այն կարգերը, որոնցով արդէն քառասուն տարի կառավարուել է, այսինքն որ հասարակութեան գործերը կառավարվէին հոգևորականութիւնից և ազգից ընտրված և Բ. Դռնից հաստատած պատրիարքի ձեռքով, և գաւառները ուղարկվէին եպիսկոպոսների փոխարէն քահանաներ. իսկ իրանք, պատգամաւորները, յանձն առան բարեխօսել պապի առջև կոնդակի այն յօդուածները փոփոխելու համար, որոնց ցոյց կտայ Բ. Դուռը. Եկեղեցական կայքերը նոքա ցանկութիւն յայտնեցին ենթարկել գլխաւոր նախարարի կառավարութեան. Այդ առաջարկութիւնների դէմ հակահասունեանների կողմից հակաճառութիւններ չբարձրացան, գլխաւոր անհամաձայնութիւնը վերաբերում էր պապի իրաւունքներին. Հակահասունեանները դէմ էին կենում Վատիկանի բոլոր յափշտակութիւններին և հիմնվելով արևելեան կաթոլիկ եկեղեցու դարևոր և ապահովացուցիչ կանոնների վրա, հերքեցին Հռոմայ աթոռի կողմից կաթոլիկների հասարակութեան կառավարութեանը ձեռնամուխ լինելը.

Հասունեանները հաստատում էին, որ նոքա ինչպէս կաթոլիկներ պարտական են միշտ պապի կամքին հետևել, վասնորոյ չեն կարող հաշտուել ազատ և անկախ եկեղեցու հետ, որի ներկայացուցիչն է պատրիարգ Քիւպելեանը. Դորանից յետոյ հասունեանները իրանց կողմից հրաժարուեցան բարեխօսել պապի առաջ, հակահասունեանների եկեղեցուց չհեռացնելու մասին, և հաւատարիմ մնացած լինելով Հռոմայ գահին, մինչև այժմ յայտնում են, որ եկեղեցի և կայքը իրանց սեփականութիւնն են, որոնց տիրապետել են մինչև ցայժմ և պէտք է տիրեն.

Մանաժողովը ապրիլի 30-ին ծանուցումն տուեց մեծ վիզիրին, որը քննելով երկու կողմի ձգտումը տեսաւ որ դոցա մէջ խաղաղութիւնը թագաւորացնելու համար ամենից առաջ հարկաւոր է հակահասունեաններին ընդունել իրանց փրկիչ մայր եկեղեցու ծոցը և դորա համար հակահասունեանների հոգևորականները պիտի անմիջապէս խնդրեն պապից. Հակահասունեանները խորհրդակցելով միմեանց հետ, հերքեցին այդ առաջարկութիւնը և խնդիրք տուեցին մեծ վիզիրին, ուր ցուցանելով հաշտութեան անկարելութիւնը, մի և նոյն ժամանակ գլխեցին նրա բարեխօսութեան Պետրոսի գործադրելու համար, որը տուած էր իրանց պատրիարգ Քիւպելեանին կատարելու և Բ. Դրան վճիռը հասունեաններից առանձին հասարակութիւն կազմելու մասին. Մեծ վիզիրը ցանկութիւն յայտնեց, որ երկու կողմը կրկին աշխատեն միմեանց հետ համաձայնուելու և դրա համար, տուաւ նոցա նախագիծ, որի հիման վրա պէտք է սկըսէին խորհրդակցել.

Նախագիծը բաղկացած էր հետևեալ 5 յօդուածից՝

I. Կիլիկիայի կաթողիկոս պատրիարքը որին ընտրում են հոգևորականները և աշխարհականները պէտք է Բ. Դրան հպատակներից լինի.

II. Սուլթանը իրաւունք ունի նորան պաշտօնից զրկել անհնազանդութեան համար.

III. Հոգևորականները և աշխարհականները ընտրում են արքեպիսկոպոսների և եպիսկոպոսների միջից երեք կանդիդատ, որոնցից մէկին Բ. Դուռը հաստատում է.

IV. Հասարակութեան կայքը պիտի կառավարէ հոգևորականութեան կայքերի նախարարութիւնը, և վերջապէս V. Պատրիարգը և եպիսկոպոսները երդւում են մնալ հաւատարիմ Սուլթանի կառավարութեանը.

Այդ նախագծի առիթով բացած խորհրդակցութիւնները չը հասցրին ցանկալի հետևանքին. Մայիսի 2-ին հայ կաթոլիկների հասարակութեան երևելի անձինքը ներկայացան մեծ վիզիրին և յայտնեցին, որ հակահասունեանները համաձայնուեցան նախագծի բոլոր յօդուածներին, իսկ հասունեանները հակառակեցին III-դ յօդուածին, որը հակառակ էր Հռոմայ Աթոռի պահանջմունքներին.

Մեծ վիզիրը յայտնեց, թէ նա չէ կարող ընդունել ոչ մի առաջարկութիւն, որ կարող լինէր քանդել նորա նախագծի որ և իցէ յօդուածը և եթէ հասունեանները կը հրաժարուեն ընդունել նորա առաջարկութիւնները, այն ժամանակը նա ստիպուած կլինի բոլոր հայ կաթոլիկների եկեղեցիներն և ծխական կայքերը հակահասունեաններին տալ. Այս սպառնալիքը դարձեալ չկարողացաւ ներգործել հասունեաններին, որոնք յառաջուան նման հրաժարուեցին Հուսէին-Աւնի-փաշայի պահանջմունքներից. Այդ առիթով Ֆրանսիայի դեսպան պ. դը Վօգէն սկսեց միջնորդել մեծ վիզիրին այդ հարցերի մասին, բայց մեծ վիզիրը մերժեց Ֆրանսիայի կառավարութեան միջնորդութիւնը, չը

ժողովրդական առանձնաշնորհու-թիւնները ոչնչանում էին, և նոքա դառ-նում էին մի լոկ կրաւորական մարմին, են-թարկուած Հռոմի և նորա ներկայացուցիչ-ների իշխանութեան ներքոյ:

Բայց բռնակալութիւնն այն ժամանակ միայն աւելի զգալի է լինում, երբ ուղղակի կերպով դիպչում է ժողովրդի իրաւունքներին: Հա-կահասունեանների ապստամբութիւնը մի հա-մարձակ, մի և նոյն ժամանակ համակրական բողոք էր ընդդէմ Հռոմի բռնակալական մի այդպիսի վարմունքին: Նոքա ճանաչեցին այն վաղեմի սխալը, թէ արևմուտքից նորանց օգուտ չը կայ, թէ նորանց պէտք է գրաւել տիրող պետութեան հովանաւորութիւնը, հիմ-նուել իւրեանց սեպհական ուժերի վերա և պահպանել իւրեանց ազատութիւնը և ազ-գային իրաւունքները: Բայց բոլորովին այ-լապէս էր մտածում հակառակ կուսակցու-թիւնը — հասունեանները: Նոքա բռնեցին պապի և նորա ներկայացուցիչ Հռոմի կողմը: Այս մի յիտայէմ կուսակցութիւն, որ կը մերձաւորութեամբ զոհում է անմտութեան կի-սատուածների իւր ազատութիւնը, եկեղեցա-կան ժողովրդականութիւնը, որ աշխատում է ոչնչացնել իւր ազգային սրբութիւնները և սուրբ կանոնները....

Բայց որքան զօրեղ է սուրբութեան գա-ղափարը, այնքան ժամանակ պատմութեան մէջ գտնում ազնիւ կը Միայ Հռոմի և նորա կուսակիցների ազգանուն վարմունքը....

Մելիքզադէ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Ագուլիսը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի գիւղ մօտ 400 տուն բնակիչներով, չնայած սորան վրայ նրա մէջով անցնում է մի առուակ, որին տեղացի բնակիչները տալիս են գետ փառաւոր անունը, և որը անցում կը չումարէր, եթէ նրանից վերցնէին մի տասը կամ ջուր: Բնակիչների մի մասը պարապում է վաճառականութեամբ, իսկ միւս մասը չերամապահութեամբ և այգեգործութեամբ: Ագուլիսը ունեցած միակ բաները են առաջաւոր ընթերցարանը, որը ստացել ազգայինը ... Ընթերցարանը ստանում է կովկասում հրատարակվող բոլոր պարբերական թերթերը, բացի „Тифл. Вѣстн.“ լրագրից, „Бирж. Вѣд.“ լրագիրը և „Дѣло“ ամսագիրը: Միայն այդ ընթերցարանը մինչև այժմ գրեթէ ապարդիւն էր, որովհետև այնտեղ չէր կարելի կարդալ՝ մի դերձակ նստած մի և նոյն սենեակում, որտեղ ընթերցարանն է բռնելով (այստեղ ցածր խօսելը ընդունված չէ) դատում էր իր կարած շալվարների վրա: Այժմ այդ անյարմարութիւնը մտադիր են հեռացնել: Այդ ընթերցարանում լինում են և երեսփոխանական ժողովներ, որոնցից մէկին անցեալ սեպ. 15-ին ես պատիւ ունեցայ ներկայ գտնուել: Բանը նրանումն էր, որ Ագուլիսի երկսեռ ուսումնարանների հոգաբարձուները տնտեսական մասնում չորս հարիւր րուբլ աւելորդ ծախս էին գտել և առաջարկում էին փոխանակ այդ աւելորդ և ապարդիւն ծախսի 400 րուբլը գործ դնել ուսումնարանին կից մի արուեստանոց բաց անելու վրա: Այս առաջարկութեան մասին կասեմ միայն որ հազիւ թէ կարելի է այսպիսի գումարով մի օրինաւոր արուեստանոց ունենալ, և գուցէ աւելի լաւ կը լինէր նրան ուսումնարանի օգտին գործ դնել: Ժողովը կայացաւ, սկսվեցան վիճաբանութիւններ... Այդ անգամ ժողովը ոչինչ չը վճռեց և ցրուեցաւ: Այդ հարցի առիթով կրկին ժողովներ եղան հոկտ. 6-ին և 7-ին և վճռեցին 400 րուբլը գործ դնել յօգուտ ուսումնարանի: Բացի այս հարցը հոկտ. 6-ին երեսփոխանական ժողովին առաջարկուեցաւ վճռելու առարկաների մայրենի լեզուով դաս տալը: Անցեալ տարիները այդպէս չէին դաս տրուել և երևի այդ է պատճառը, որ երեխաները (գոնեա թուաբանութիւնից) գրեթէ ոչինչ չը գիտեն: Երեսփոխանների ժողովը ընդունեց մայրենի լեզուով դասատուութիւնը, բայց մեզ շատ խորթ թուաց այն խղճութիւնը, որ մի քանի պարոններ ընդդէմ էին այդ առաջարկութեան: Քննվող գործերի շարքում այստեղ պատահում են և այնպիսիք, որոնք աւելի մխիթարական են, օրինակ՝ մարտի 15-ին այստեղ առաջարկել էին միացնել տղայոց և օրիորդաց ուսումնարանները, որի թէ բարոյական և թէ նիւթական օգուտները անկասկած են: Առաջարկութիւնը թէև մնացել է առ ժամանակ լոկ առաջարկութիւն, բայց մի անգամ նա էլ կիրագործվի և դրանով Ագուլեցիք մեծ ծառայութիւն կը մատուցանէին մեր ազգային ուսումնարաններին, որոնք կը հետևէին նրանց տուած օրինակին: Գլխաւորը այն է, որ Ագուլեցիք հասկանան երկսեռ ուսումնարանների բարոյական օգուտը, իսկ Ագուլեցոց բնաւորութիւն այն տեսակ է, որ երբ նրանք հասկանում են, որ մի բան օգտաւէտ է,—անպատճառ իրագործում են:

Այստեղ ժողովրդի կանայք շատ փակուած կեանք են վարում, տղամարդին պատահած ժամանակը նրանք երեսները շուռ են տալի դէպի պատը: Նրանց հետ խօսել անկարելի է, իսկ եթէ բախտի բերմամբ պատահեցաւ մէկը, օրինակ մի թիֆլիսեցի աղջիկ և նրա հետ խօսեցար, այն ժամանակ Ագուլիսում մի չարժողութիւն է նըշմարվում, մէկը միւսին պատմում է տեսածը և բամբասողների վառ երևակայութիւնը ստեղծում է ամբողջ ռօմաններ á la Paul de Kock. Իսկապէս սա մի յանցանք չէ մի գիւղի բնակիչների կողմից, որոնք երեկոյեան 7 ժամին քնում են, իսկ եթէ արթուն են մնում, ժամանակը անց են կացնում կանանց սեղանի շուրջը: Իսկ գրականական երեկոների հոտն անգամ առնել չէ կարելի...ուրիշ հարցերի առիթով հետևեալ նամակներում:

Հոկտ. 8-ին Ե. Տէր-Գրիգորեանց

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Մինչև վերջին ժամանակները Շամախի քաղաքի հողերի շատ սակաւ մասն է ենթարկվել աճրդախօսութեան և հետևեալ կանոններին համաձայն անցել քաղաքացոց ձեռքը: Գլխաւորապէս իւրաքանչիւր տան գլուխը ստացած է եղել մի փոքրիկ տոմսակ կառավարութիւնից, թէ այսքան սաժէն կամ արշին հող տվվից այս ինչ պարոնին: Այն ժամանակ մի տան տեղի, որ ըստ մեր տեղական սովորութեան ի ւ ր տ է կոչվում, արժէքն էր մի ո ս կ ի,—երեք մանէթ արծաթ: Այդ տոմսակի հիման վերա մեր քաղաքացիք շինել են իւրեանց համար տներ և այդպէս շատերը 3 կամ 4 տասնամեայ ժամանակ (давность) անցուցանելով, ամենևին չեն մտածել այդ հողերի իւրեանց վերա հաստատելու համար և մտածել անգամ աւելորդ էր, երբ ժողովուրդը առանց դժուարութեան կարողանում էր ստանալ հողերը և նոցա վերա շինութիւն անում: Ճշմարիտ է կառավարութիւնը այս դէպքում ի նկատի է ունեցել, որպէս կարծել հարկաւոր է, նոր գաղթվողներին համոզել Շամախին աւերակ չթողնել, բայց չէ կարելի մի և նոյն ժամանակ չը խոստովանել որ նոր գաղթվող քաղաքացոց քաղաքական իրաւունքը անշարժ կայքին վերաբերեալ ներկայիս համար անմատչելի է մնացել նոցա համար: Զոր օրինակ՝ ոչ շատ ժամանակ գրութիւնից առաջ, եթէ քաղաքացիներից մէկը կամենում էր ծախել իւր տունը, նա դիմում էր պօլիցիային և վճարելով յօգուտ քաղաքին որոշեալ հարկ (посаженную плату) որը եթէ ոչ ինքը, ապա անշուշտ նորա հայրը կամ պապը տոմսակ առած ժամանակ վճարած է, խընդրում է վկայական, թէ արդարև այս ինչ շինութիւնը պատկանում է նորան և յետոյ այն վկայականը առաջարկելով նօտարիուսին, խնդրում է կայքի իւր վերա հաստատութիւնը: Պօլիցիան այժմ իրան պարտաւոր չէ համարում տալ վկայականը, դասելով այդ իրաւունքը դատաստանական դիւանական իրաւանց շարքումը: Վերջինս էլ այն դէպքում երբ առնողին հարկաւոր է կ ո ւ պ չ ի հաստատել, պահանջում է ծախողից քաղաքական օրէնսդրութեան յօդուածներին համեմատ կ ո ւ պ չ ի ներկայացնելը, թէ ոչ մերժում է նորանց խնդիրը, սակայն միւս դէպքում երբ մի գանգատաւորի խնդրանօք է ծախվում կայքը, այն ժամանակ նա բաւականանում է պօլիցիական վկայականով, թէ արդարև այս ինչ կայքը, քաղաքական անշարժ կայքերի ցուցակներով, պատկանում է այս ինչ կամ այն ինչ պարոնին: Այդ հակասութիւնները ի հարկէ յուսալի է որ ժամանակով կը բացատրվին, սակայն եթէ դեռ ևս դոցա հաշուած տեսնելը անհնարին է, ապա առաջնոյնի վերականգնումը—այն է պօլիցիական վկայականը նօտարիուսին ներկայացնելը և կուպչի ստանալը, մեր կարծիքով անշուշտ կարևոր է: Դառնալով մեր քաղաքիս անշարժ կայքերի ցուցակագրող կօմմիսիային, մենք կասենք թէ սորա անդամները ճիշտ չորոշելով թէ կայքը ում է պատկանում, պատահում է որ մի տուն 2 կամ 3 եղբարց լինելով, ցոյց են տալիս իբրև մի եղբօր սեպհականութիւն: Պօլիցիական պաշտօնեայն որը նշանակված է կօմմիսիայում, չունի ոչինչ միջոց կօմմիսիայի անդամների սխալը իսկոյն ուղղելու, բայց այդ իրաւունքը անցնում է նորա ձեռը յետոյ, երբ գրաւոր բողոք է լինում կօմմիսիայի անդամների թերի գործակատարութեան վերա: Բայց որ իրաւաբանական յօդուածի հիման վերա է պօլիցիան հիմնում իւր իրաւունքը այս դէպքում, երբ միւսում նա ամենևին չէ գտնում իւր իրաւունքի նշյլը,—դարձեալ նոր հակասութիւն է ներկայանում, որի բացատրութիւնը անշուշտ հարկաւոր կը լինէր քաղաքացիների օգտի համար:

Հոկտ. 1 Ա. Մելիք-Շահնազարեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հոկտեմբերի 15-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին, Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Կովկասեան փոխարքան վերադարձաւ Թիֆլիս:

* * *

Հոկտեմբերի 19-ին նշանակված էր Թիֆլիսի առաջին բաժանմունքի հաշտարար դատաւորի մօտ պ. պ. Կ ա ր ա յ ե վ ի և Իշխ. Ա մ ա տ ո ւ ն ո ւ գործը, գրպարտութեան և վիրաւորանքի համար: Գանգատավողը Իշխ. Ամատունին էր: Ժողովուրդը հաւաքվեցաւ հաշտարար դատաւորի դահլիճում և բաւական երկար սպասում էր գործի սկսվելուն: Վերջապէս հաշտարար դատաւոր պ. Եսանդուլեանը դուրս եկաւ և յայտնեց որ գործին ուրիշ ընթացք տրվեցաւ՝ երկու կողմերն էլ յամաձայնութիւն տուին վճռել գործը ոչ թէ հաշտարար դատարանում, այլ մ ի ջ ն ո ր դ դ ա տ ա ս տ ա ն ո վ: Միջնորդ դատաւորները ընտրվեցան Իշխ. Դ. Ջօրջաձէ, պ. Զուբալով և ինքն պ. Եսանդուլեանը:

* * *

Ալեքսանդրապօլից գրում են մեր լրագրին, հոկտեմբերի 14-ից: Օդը բաւական ցուրտ է և քաղաքիս շրջակայ սարերի վրա արդէն ձիւն է եկել:—Մեր հայկական նորակառոյց եկեղեցին դիտաւորութիւն կայ օրհնումս օծել:—Ցորենը այստեղ ծախվում է սոմարը (16 կամ 17 պուդ), 9—10 րուբլ, իսկ գարին $3^1/_2$—$4^1/_2$ րուբլ:

* * *

Լսումենք, որ Թ ի ֆ լ ի ս ի ձմեռային թատրոնի այրվելուց յետոյ, ոմանք առաջարկում են շինել թատրոն Ա լ ե ք ս ա ն դ ր ե ա ն պարտէզի վերի մասում, որտեղ աւազան կայ: Մենք չենք կամենում հաւատալ այդ լուրին, որովհետև անհնարին ենք համարում զրկել մեր քաղաքի բնակիչների մեծ մասը, որք ամարանոց չեն կարող գնալ, միակ տեղից որտեղ առհասարակ շունչ քաշել կարելի է Թիֆլիսում. չենք կամենում հաւատալ, որովհետև բաւականութիւնից զուրկ Թիֆլիսում, այդ այգին միակ առողջապահական միջոց էր ամբողջ թաղի օդը փոքր ի շատէ մաքուր պահպանելու: Չենք կամենում հաւատալ և այն պատճառով, որ ոչ ոք չի ուզենայ այն մարդու յիշատակը ոչնչացնել, իշխան Բարիատինսկու, որ այդ այգի շինելով, ամենափառաւոր, ամենագեղեցիկ արձան է կանգնեցրել իւր համար Թիֆլիսում:

նայելով որ պ. դը Վօգէն պնդում էր, որ մինչև այժմ Ֆրանսիան միշտ խառնուել է կաթոլիկների վերաբերեալ հարցերի մէջ:

Ֆրանսիացիք և Պօլսում ժամանակաւոր բնակւող ուրիշ կաթոլիկները խնդիրք տուին պ. դը Վօգէին, որի մէջ խնդրեցին ուշք դարձնել Թուրքիոյ կառավարութեանը ստիպողական միջոցների վրա վերաբերեալ հասունեաններին և մի և նոյն ժամանակը յայտնեցին թէ Փրկչի եկեղեցու շինութեանը իրանք ևս մասնակից են եղել հասունեանների հետ:

Վերջերումս (մայիսի 14-ին) հասունեանների մէջ եղած շարժողութիւնը դադարել է: Այնու ամենայնիւ հասունեանների առաջնորդները, բացատրելով մեծ վէճերին իրանց անհամաձայնութեան պատճառը, այսինքը չկամենալը ընտրել եպիսկոպոսներ և արքեպիսկոպոսներ համաձայն նախագծի 3-դ յօդուածին, հասան միայն այն հետևանքին, որ Հուսէին-Աւնի-փաշան համաձայնեց փոխել նախագծի երրորդ յօդուածը և տալ հետևեալը՝ փոխանակ որ ինքը ընտրէ առաջարկուած երեքից մէկին եպիսկոպոսի և արքեպիսկոպոսի պաշտօններ կատարելու համար, իրաւունք է տալիս իրանց հասունեաններին ընտրել իրանց համար մի քանի կանդիդատ վերոյիշեալ պաշտօնները վարելու համար, միայն այն պայմանով, որ ցուցակը ներկայացնեն տէրութեան նայեցողութեանը, որը ունի իրաւունք ցուցակից հանել այն անձանց անունը, որոնց աւելորդ կը համարի և այնուհետև ընտրողութիւնը կարող է շարունակվել առանց տէրութեան խառնվելու: Մեծ վէզիրը տուաւ լիակատար իրաւունք հասունեան առաջնորդներին հարցնեն Հռոմից արդեօք կարող են համաձայնուել Բ. Դրան նախագծի երրորդ յօդուածի փոփոխութեան հետ: Հասունեանները անյապաղ հեռագրով յայտնեցին կարդինալ Անտօնելլիին այդ մասին: Մի փոքր ժամանակ առաջ քան պատասխան ստանալը Հռոմից ուղարկուած էր Պօլիս պ. Միլանը Բ. Դրան կարգադրութեան դէմ բողոքելու համար. մի և նոյն ժամանակ առաջուան պատրիարք Հասունի յաջորդը ուղևորեց Պօլսից դէպի Հռոմ հասունեանների գործի մասին:

Այսպիսի դրութեան մէջ մնում էր հայ կաթոլիկների գործը Տաճկաստանում, իսկ նոր լուրերը այդ գործի մասին մեզ հետևեալ տեղեկութիւններ են տալիս:

Չը նայելով Եպարքոս Աւնի-փաշայի խոստմանը ապահովացնել հասունեան հասարակութեան գոյութիւնը, Թուրքիոյ կառավարութիւնը համբերութիւնից դուրս եկած հայ կաթոլիկների հակառակութիւնից, խստութեամբ սկսեց վարվել նոցա դէմ, մանաւանդ Դիարբէկիր նահանգում: Մալաթիա և Խարբերդ քաղաքներում, ուր հասունեանների թիւը աւելի է քան թէ հակահասունեանների, Թիւրքիոյ կառավարութիւնը, կամենալով հեռացնել ամեն տեսակ վրդովմունքները, հրամայեց հասունեաններից եկեղեցիների պատանդ առնել ու իսկոյն սկսեց խլել եկեղեցիք, ուսումնարաններ, եպիսկոպոսների բնակարաններ, հասունեանների հասարակութեան պատկանեալ կայքերը և այդ բոլորը տուեց հակահասունեանների ձեռքը, որոնց թիւը Մալաթիա քաղաքումը, չհաշուելով քահանաներին, հազիւ հասնում է 20-ին, մինչդեռ հասունեանների թուումն են մէկ արքեպիսկոպոս, 10 քահանայ, և 250 աշխարհական: Խարբերդ քաղաքումը հասունեանների թիւը հասնում է 6000 աշխարհականի, որոնք ունեն մի արքեպիսկոպոս և 12 քահանայ, իսկ հակահասունեանները 7 աշխարհական և 2 քահանայ: Թուրքիոյ կառավարութեան այսպիսի խիստ վարմունքը ամեն տեղ գտնվող հասունեանների սիրտը մեծ սարսափ ձգեց՝ նրանք չափից դուրս չփոթուեցան, վախենալով թէ իրանց հետ էլ այնպէս կը վարուեն: Վերջին լուրերը ապացուցում են, որ հասունեանների երկիւղը անհիմն չէր՝ յունիսի 8-ն մեծ եպարքոսը գլխաւորուած ոստիկանութեան ձեռքով Փրկչի եկեղեցին հակահասունեանների ձեռքը տուեց, չը նայելով որ դորանից առաջ արդէն (մայիսի 12-ին) հասունեանները ստացան կարդինալ Անտօնելլուց իրանց երրորդ յօդուածին վերաբերեալ հեռագրի պատասխանը, որով յայտնվում էր պապի համաձայնութիւնը և երբ պատասխանը ներկայացվեցաւ մեծ Եպարքոսին, նա խոստացաւ հասունեաններին իր օգնութիւնը:

„Levant Herald“ հաղորդում է հետևեալ տեղեկութիւնները, վերաբերեալ Փրկչի մայր եկեղեցուն: Եկեղեցին հակահասունեանների ձեռքը տալու օրը պատրիարք Քիւպէլեանի ներկայացուցիչ արքեպիսկոպոս Էփինջեանը և ոստիկանութեան նախարար Հուսնի փաշան վճռեցին, որ պատրիարք Քիւպէլեանը, արքեպիսկոպոս Էփինջեանը և երկուսը հակահասունեան քահանաներից, որոնց հետ պիտի լինի ժանդարմների գնդապետ Էզմէրէֆենդի, գնան Փրկչի մայր եկեղեցին: Պատրիարք Քիւպէլեանը եկեղեցին ընդունելուց յետոյ փոխուեց հարեան տունը: Միւս օրը, արևի ծագման հետ, պատրիարքը և նրա պրելատները ծածկուած կառքի մէջ ուղևորվեցին դէպի Գալաթա և մտան Փրկչի մայր եկեղեցին: Ժանդարմների մեծը որ ստացած էր եկեղեցու բանալիները Հուսնի փաշայից, բացեց եկեղեցին և եկեղեցուն վերաբերեալ բոլոր սուրբ և թանգագին իրերը յանձնեց պատրիարք Քիւպէլեանին, որ յուլիսի 29-ին առաւօտեան ժամերգութիւն կատարեց իրան յանձնած Փրկչի մայր եկեղեցումը: Այդ հանգամանքը Պօլսի հասունեաններին կրկին անգամ բորբոքեց: Օտար տէրութիւնների ներկայացուցիչներից շատերը յայտնեցին Բ. Դրանը իրանց անբաւականութիւնը նրա տուած խօսքը չկատարելու համար, բայց Թուրքիոյ կառավարութիւնը, ինչպէս երևում է, մտադիր չէ դիջումն անել հասունեաններին, որոնց ընդունում է հակառակորդ իր օրէնքների: Ոչ միայն Պօլսում, այլ և իրան շրջակայ նահանգներումը ամեն տեղ Բ. Դուռը շարունակում է տալ հակահասունեաններին եպիսկոպոսական աթոռները եկեղեցիքը և ուսումնարանները: Օրինակ յուլիսի 29-ն Տրապիզոնի նահանգապետը խլեց հասունեան արքեպիսկոպոսի բնակարանը և քշեց այնտեղից 90 տարեկան ծեր եպիսկոպոսին և ինչպէս տունը նոյնպէս և ուսումնարանը, որոնք վարդապետների կառավարութեան տակն էին, տուեց հակահասունեանների ձեռքը:

Գ.

***

Մեզ հաղորդում են Երևանից հետևեալ տխուր լուրը. Այսօր, հոկտեմբերի 16-ին, ժամի 11-ին սուրհանդակ եկաւ դէպի Երևան, բերելով մի ցաւալի լուր Էջմիածնի նորահաստատ ճեմարանի մասին՝ ճեմարանի շինութիւնը կրակ է ընկել և այրվում է. Այս լուրը գցեց Երևան քաղաքը անասելի տխրութեան մէջ. Մեր նահանգապետը զինուորներով շտապեց դէպի ճեմարանը օգնութիւն հասցնելու համար և խուռն բազմութեան օգնութեամբ հազիւ հազ կարողացան ազատել շինութեան ամենափոքր մի մասը.

***

Ուրիշ նամակից (հոկտեմբ. 17-ից) տեղեկանում ենք, որ ճեմարանը դեռ ևս շարունակում էր այրվել հոկտեմբերի 16-ին ամբողջ օրը և հետևեալ օրը հոկտեմբերի 17-ին.

***

Ասում են, որ մի ընկերութիւն է կազմվում Թիֆլիսում, որ դիտաւորութիւն ունի գնել Թամամշովի (Թատրոնական) շինութիւնը և վերանորոգել նրան.

***

Լսում ենք որ պ. Նարլօչկինը դարձեալ կամենում է շարունակել օպէրայի ներկայացումները երաժշտական ընկերութեան դահլիճում.

***

Գ. Հ. Սորուվէ Թիֆլիսի բժշկական ընկերութեան սեպտեմբերի 16-ին եղած նստի մէջ գիտցումն տուեց պ. Ժիւլ Ֆրանուաի աշխատութիւնների մասին Պիատիգորսկի հանքային ջրերի վերայ. Էսսենտուկի մէջ պ. Ժիւլ Ֆրանուաս փորել տուեց երեք հորեր, որոնցից երկուսը (№ 23 և № 4 աղբիւրների մօտ) տուեցին ծծմբաալկալեան ջուր, իսկ երրորդը (№ 17 աղբիւրի մօտ) պարունակում է ածխաթթու երկաթ. Ժէլէզնովօդսկի ջրերը կազմված են երկու տեսակ ջրերից՝ տաք և սառ, որոնց ուսումնասիրելու համար պ. Ֆրանուաս դիտաւորութիւն ունի անցքեր փորել.—Պիատիգորսկում պ. Ֆրանուաի կարծիքով կան ջրերի երկու տարբեր տեսակներ, որոնցից ամեն մէկը նա կամենում է առանձին մշակել. Այս բոլոր աղբիւրներ զուրկ են բաւական քաղցր ջրից որի վերա պէտք է հիմնված լինի հանքային ջրերի կանոնաւոր մշակութիւնը, այս պատճառով նա դիտաւորութիւն ունի անցկացնել Բէշտաու լեռնից քաղցր ջուր դէպի Ժէլէզնովօդսկ և դէպի Պիատիգորսկ. Ջրանցք դէպի Ժէլէզնովօդսկ արդէն սկսվելու վերա է և պիտի օրինակ լինի և միւս ջրանցքերի համար, որոնք պ. Ֆրանուաի հեռանալուց յետոյ կը շարունակէ յանձնաժողովը.

***

Շամախուց հաղորդում են, որ չրջակայ սարերում արդէն ձիւն է ընկել և ցրտերը բոլորովին ձմեռայիններն են լինում.

***

Երևանից գրում են մեզ՝ ինչպէս յայտնի է Էջմիածինը Երևանից 16 վերստ հեռու է. Երբ այդ տեսակ դժբաղդութիւն է պատահում, ինչպէս օրինակ կրակ և կամ ուրիշ նշանաւոր բան, պէտք է մի ձիաւոր ուղարկել Երևան. Զարմանալի բան չէ, որ հարուստ Մայր-Աթոռ Էջմիածինը ինքն իր համար չէ կարող չնչին ծախս անել մի հեռագրական թել քաշել դէպի Երևան. ինչ մեծ բան է 16 վերստ հեռագրական թելի համար. միթէ մեծ ծախս կը պահանջէր Էջմիածնի համար մի հեռագրական պաշտօնեայ իր ծախսով պահելու. իսկ մշակները փառք աստուծու, բաւական ունի վանքը, որք կարող են թէ բանելու վերա գործ դրած լինել, թէ այնուհետև ծառայել, որպէս պահապաններ. Երկու հասարակ պահապաններից աւել տասն երեք վերստի հեռաւորութեան վերա հարկաւոր էլ չէ.

***

Կովկասեան բժշկական ընկերութեան հրատարակութեան մէջ կարդում ենք, որ Նորին Մեծութեան պալատի բժիշկ Ա. Ա. Լիբաու, որ մեր բժշկական ընկերութեան հիմնողներից մինն էր, իսկ 1864—1868 Թ. ընկերութեան նախագահ էր,—Նորերումս վախճանվեցաւ.

***

„Кавказъ“ լրագրի (№ 123) մէջ կարդում ենք մի առաջնորդող յօդված հրդեհների մասին. Լրագիրը վերաբերում է Ռուսաստանում հրդեհների յաճախ պատահելը անչափ մեծ անհոգութեանը. Այդ նոյն անհոգութեանը պէտք է վերաբերել, ասում է նա, և Թիֆլիսում նորերումս պատահած հրդեհը. Ցայտնի է որ կար մի աւազան, որի նշանակութիւնն էր հարկաւոր եղած ժամանակ ջուր ներկայացնել հրդեհական վարչութեանը,—բայց այնու ամենայնիւ աւազանի մէջ ջուր չը կար. Լրագիրը ցոյց է տալիս Թուանշաններ Ռուսաստանում պատահող հրդեհների քանակութեան մասին և աւելացնում է որ գուցէ ոչ մի երկրում այդքան յաճախ չէ պատահում հրդեհ, որքան Ռուսաստանում.

***

Հոկտեմբերի 31-ից սկսվելու են Թիֆլիսի Կըրուժոկում ընտանեկան երեկոները և շարունակվելու են իւրաքանչիւր շաբաթ հինգշաբթի օրերը.

***

«Արարատ» ամսագրի սեպտեմբերի տետրակը ստացվեցաւ. Այդ տետրակի մէջ կարդում ենք Էջմիածնի ճեմարանի բացման հանդէսի նկարագրութիւնը. Նոյն տետրակի մէջ կայ մի նկատողութիւն «Առ Մշակ», շատ յանդուգն և ինքնահաւան կերպով գրած, որ սովորեցնում է մեզ, թէ չէ կարելի ասել ճեմարանի օծման հանդէսը (այդ խօսքը ասվում է միայն եկեղեցիների մասին) այլ պէտք է ասել՝ օրհնութեան հանդէս.—Բայց մեր կարծիքով մենք բոլորովին սխալ չենք արել. Եթէ սա հասարակ դպրոց լինէր,—այդ ուրիշ բան կը լինէր, բայց Էջմիածնի ճեմարանը աստուածաբանական ճեմարան է, ուրեմն ինչի չէ կարելի ասել՝ ճեմարանի օծման հանդէս.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

Այժմ որ Գերմանիայում մտցրած է քաղաքական պարտադիր ամուսնութիւնը, աւելորդ չենք համարում մի քանի խօսքով մեկնել այդ կարգադրութեան ծագումը և նրա նշանակութիւնը այնպիսի մի երկրում, ինչպէս Գերմանիան է:

Քրիստոնէութեան մտնվելու ժամանակ Հռոմէական պետութեան քաղաքացիները, որք ընդունած էին նոր աղանդը, դարձեալ կատարում էին իրանց պսակը պետական պաշտօնեաների առջև: Նա իրաւունքի հայեցքով էլ ամուսնական պայմանադրութեան կապելու գործողութեան մէջ կայ երկու կողմ՝ մինը քաղաքական կողմն է, այն է աղջկայ և տղայի միմեանց մէջ տուած համաձայնութիւնը միասին ապրելու, ընկերակցութիւն կազմելու, այնպիսի ընկերակցութիւն, ընտանիք, որ պետութենից ճանաչված լինելով, վայելում է օրէնքի հովանաւորութիւնը, բացի սորանից բոլորովին կառավարչական, և, եթէ կարելի է ասել, պօլէցիական կողմ ունի՝ այսինքն ամուսնութեան իրողութիւնը կառավարչական գրքերի մէջ մտցնելը, վկաների ձեռքով վերաստուգելը, պսակվողների հասակի, անուան, ազգանուան, պարագայնքի մասին ճիշդ տեղեկութիւն հաւաքելը:

Ուրիշ կողմից ամուսնութեան մէջ կայ և կրօնական կողմը՝ այն է պսակվող զոյգի այս կամ այն եկեղեցական համայնքի, այս կամ այն հաւատի պատկանելը, և այդ բոլորովին հոգևոր կապերի համայնքի երկու անդամների մէջ կատարվելը, եկեղեցին սրբացնում է օրհնելով պսակը:

Ուրեմն երկար ժամանակ ամուսնութեան երկու կողմն էլ՝ կառավարչականը և կրօնականը հոգևորականութեան ձեռքումն էր:

Բայց եւրոպական շատ երկիրներում, մանաւանդ Գերմանիայի պէս խառն ազգաբնակութիւն ունեցող երկրում, վաղուց է որ ծագած էր հետևեալ հարցը՝ ինչ արած օրինակ հրէաների և քրիստոնեաների միմեանց մէջ ամուսնութիւնների վերաբերութեամբ: Կամ արգելել առհասարակ այդ տեսակ ամուսնութիւնները, կամ թոյլ տալով հրէական և քրիստոնէական եկեղեցու մէջ մրցութիւն, առիթ տալ երկու դաւանութիւնների մէջ երկպառակութեան ծագելուն: Նոյնը լինում էր գըրեթէ և կաթոլիկ և բողոքական եկեղեցիների մէջ, մանաւանդ երբ յիշենք, թէ այդ եկեղեցիներից իւրաքանչիւրը համայնքի երկու անդամների ամուսնութիւնը օրհնելով, անշուշտ պահանջում էր, իւրաքանչիւրը իր կողմից, որ այդ ընկերակցութենից ծնվելու սերունդը պատկանէր անպատճառ իր դաւանութեանը:

Հասկանալի է, որ այժմ, երբ գրեթէ ամբողջ Եւրոպայում ձգտում կայ բաժանել եկեղեցին պետութենից, նշմարվեցաւ փոքր առ փոքր և ձգտումն հոգևորականութեան ձեռքում դեռ ևս եղած մի քանի կառավարչական, պօլէցիական և վիճակագրական գործողութիւնները յետ առնել և կրկին վերադարձնել պետութեանը, թողնելով եկեղեցուն միայն հոգևոր գործողութիւնները. Այդպէս եղաւ և ամուսնութեան հետ: Այն մեր վերև յիշված խառն կառավարչական (քաղաքական) իրաւունքները ամուսնութեան գործողութեան վերաբերութեամբ, եւրոպական պետութիւններից շատեր, որոնց թւում և Գերմանիան, յետ են դարձրել իրանց, հրատարակելով քաղաքական ամուսնութեան օրէնքը:

Բայց ինչպէ՞ս և ամուսնութեան մասին օրէնքի ի՞նչ ձևերի օգնութեամբ Գերմանիան հասաւ պարտադիր քաղաքական ամուսնութեան վերջնական ձևին,—այդ էլ հարկաւոր է յիշել այստեղ:

Պատմական կերպով Եւրոպայում յայտնվեցան հետզհետէ երեք տեսակ քաղաքական ամուսնութեան ձևեր՝ ստիպողական, (Nothcivilehe) ազատ (facultative) և պարտադիր (obligatorische) ամուսնութիւն:

Դեռ ևս 1847 Թւին, երբ Գերմանիայում ծագեցան քանի մի հերձուածողների նոր համայնքներ, տէրութիւնը ուրիշ կերպով չը կարողացաւ լուծել այդ դժուարութիւնը, եթէ ոչ հրատարակելով հերձուածողների համար ստիպողական քաղաքական ամուսնութեան օրէնքը, այսինքն սահմանեց, որ եթէ պսակվողները պետութենից ոչ մի ճանաչված դաւանութեանը չեն պատկանում, այնուհետև ամուսնութիւնը պիտի կատարվի պետական պաշտօնեայի առջև:

Այդ օրէնքը, ինչպէս պարզ է երևում նրա ստիպողական լինելուց, բացառական էր....

Երբ 1860—61 Թւականներին առաջարկվեցաւ Պրուսիայի Պատգամաւորների ժողովին և նրա բազմութենից ընդունվեցաւ, բայց Տէրերի ժողովից մերժվեցաւ, ազատ (ֆակուլտատիւ) անուանված քաղաքական ամուսնութեան նոր օրէնքը: Սա կատարեալ ազատութիւն է տալիս պսակվողներին դիմել կամ եկեղեցուն, կամ պետական պաշտօնեային (դատաւորին) ամուսնութիւնը կապելու համար, և ով որ մէկ կողմին է դիմում, այլ ևս միւսի հետ գործ չունի և փոխադարձաբար: Այսպիսով ծագում է թշնամութիւն երկուսի մէջ, և որովհետև եկեղեցական պսակը ժողովրդի աւանդութեամբ դարձեալ աւելի հին և սովորական է, քաղաքական ամուսնութիւնը այդտեղ էլ երևում է բացառական և եկեղեցուց աւելի ստոր: Նա եկեղեցուց ընդունված լինելու անարժանների ապաստան է երևում... Այսպիսով, եթէ կարելի է ասել, պետութեան անունը կոտրվում է:

Վերջապէս քաղաքական ամուսնութեան երրորդ տեսակը, պարտադիր քաղաքական ամուսնութիւնը, որի գաղափարը հաւանութիւն ստացաւ և գերմանական իրաւաբանների ժողովից (1869 Թ. Հայդլբէրգում հաւաքված) համաձայնեցնում է այդ բոլոր հակասութիւնները, յայտնելով որ ամուսնութեան հիմնական գործողութիւնը քաղաքական բնաւորութիւն ունի, լինելով կնոջ և մարդու պետութենից ճանաչված հասարակական ընկերակցութիւն, իսկ ամուսնական կապեր ընդունողների այս կամ այն եկեղեցական համայնքին պատկանելը, ճանաչվելով եկեղեցու օրհնութեամբ, պսակը կամաւոր է դառնում ամուսնական կապեր ընդունողների համար: Պարտադիր քաղաքական ամուսնութիւնը յայտնում է, որ պետութեան ամեն քաղաքացի պարտադիր է կապել իր ամուսնական պայմանը, որ դաւանութեան և պատկանէր նա և նրա հարսը, նախ և առաջ պետութեան, օրէնքի առաջ, և ապա, եթէ կամենում են, կարող են ամուսինները դիմել եկեղեցու հոգևոր պսակին, այսինքն քահանայի օրհնութեանը:

Գ. Ա.

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ „DAILY TELEGRAPH“ ԼՐԱԳՐԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

Անգլիական „Daily Telegraph“ լրագիրը, խօսելով վերջին Ֆրանս-գերմանական պատերազմի մասին, աւելացնում է՝

Վերջացած լինելով պաշտօնական հաշիւը 1870—1871 Թ. պատերազմի մասին, գերմանացիները հրատարակեցին թէ որքան թանգ նստեց այդ սարսափելի պատերազմը: Այդ հաշւից երևում է, որ Գերմանիան ծախսեց 47 միլլիօն ֆունտ ստէրլինգ, իսկ Ֆրանսիան, աւելի քան 15 միլլիարդ ֆրանկ: Հարկաւո՞ր է արդեօք աւելացնել որ ոչ պակաս քան 300,000 մարդիկ զոհվեցան Ֆրանսիայի կողմից, և երևի նոյնքան և Գերմանիայի կողմից: Բայց չը նայելով որ երկու կողմերն էլ դեռ ամբողջութեամբ բժշկված չեն կրած վնասներից, նրանք նորից պատրաստութիւններ են տեսնում զինաւորվելու համար: Ֆրանսիան զբաղված է իր զօրքը վերանորոգելով, որ պատերազմի ժամանակ ունենայ մի միլլիօն երկու հարիւր հազար զինուոր, իսկ Գերմանիան վախեցրած այդ լուրից, կամենում է կազմակերպել զօրքը նոր հիմունքների վրա, մշակելով մի ծրագիր լանդշտուրմ (այսինքն հարկաւոր եղած ժամանակ իւրաքանչիւր քաղաքացուն) շարժական անելու նպատակով: Մնում է միայն, աւելացնում է լրագիրը, Դագօմէ Թագաւորի պէս կանանցից զօրք կազմել: Ի՞նչ հետևանք կունենայ այս ամենը: Արդեօ՞ք կը հասցնի այդպիսի դրութիւնը ընդհանուր պատերազմին, թէ ուժից ընկած ազգերի ապստամբութեանը: Այդ տեսակ զօրքերի պահելու ծախսը չեն կարող ծածկել պետութեան նիւթական միջոցները. Այժմեան ժամանակում այլ ևս չը կան զօրքեր, որովհետև ամբողջ ազգերը զինուորված են:

Բայց ոչ թէ միայն ահագին գումարներ են ծախսվում,—այլ ինչ որ գլխաւորն է՝ մարդկութեան քաղաքակրթութեան կանոնաւոր և արագ ընթացքը արգելվում է:

ՆԱՄԱԿ ՓԱՐԻԶԻՑ

17 նոյեմբերի, 1874

Խօսենք այս անգամ Անգլիայի մասին. Այնտեղ վերջին ժամանակներս հաւաքուեցան մի քանի ժողովներ, որոնցից յիշենք Լօնդօնում եղած արհեստագէտների և Գլասգօ քաղաքի մէջ սօցիալական ժողովները.

Առաջինի մասին ոչինչ չունեմ ասելու, նրա նիւթը այս անգամ Հայաստանին չէր վերաբերում. Կասեմ միայն, որ եկող տարի ժողովը կը հաւաքուի Պետերբուրգում, ուր և գուցէ մեզ վերաբերեալ հարցերը տեղի ունենան. Ցուսանք.

Իսկ առ այժմ խօսենք սօցիալական ժողովի մասին. Հազար ու մէկ հարցերով զբաղուած էր այս ժողովը և անկարելի է ամեն հարցի վրա խօսել մի կարճ նամակի մէջ. Մանուկների կրթութիւնը, յանցաւորների պատժելը, տնային տնտեսութիւնը, որի մասին խօսեց մի կին, ազգերի յարաբերութիւնները, արդիւնաբերութիւնը, դրամագլուխը, աշխատանքը և շատ սրանց պէս և սրանց նման հետաքրքիր հարցերով զբաղուած էր ժողովը. Մենք կընտրենք այս հարցերի քանակութենից մինը՝ Անգլիայի և Հնդկաստանի յարաբերութեան հարցը, որ հետաքրքիր է մանաւանդ այն բանով, որ նստերին ներկայ գտնուեցան և խօսեցան Հնդկաստանի վրա իրանց երկրի դրութեան հետ լաւ և մօտիկ ծանօթ երկու հնդկացիք.

Հնդկաստանը, ինչպէս ամենքին յայտնի է, պատկանում է Անգլիային և կառավարվում է Լօնդօնից. Տեսնենք թէ ինչ են ասում իրանք Հնդկաստանցիք իրանց դրութեան մասին.

Երբ Անգլիացիներից մինը ասել էր թէ, անգլիական ազգը, ուրիշներից բարձր լինելով, իրաւունք ունի կառավարելու այս ասիական ցեղերը, հնդկաստանցին, պատասխանելու փոխանակ, պատմեց թէ ինչպէս մի անգամ ներկայ գտնուելով Պարլամէնտի մի նստին, Հնդկաստանին վերաբերեալ մի հարց վճռելու ժամանակ, զարմացել էր տեսնելով, որ անդամներից ոչ մինը ծանօթ չէր Հնդկաստանի ոչ աշխարհագրութեան, ոչ լեզուների, ոչ սովորութիւնների, ուր մնայ հարկաւորութիւնների հետ, և այս ամեն կարևոր գործերի մէջ ցոյց էին տուել իրանց տգիտութիւնը, այն երկրի վրա, որի վիճակը նրանց ձեռքին էր. Վերջացնելով իր խօսքերը, նա կամեցաւ ապացուցանել թէ որքան անկարելի բան է այնպիսի մի հեռաւորութեամբ կառավարել մի երկիր, մա-

նաւանդ բոլորովին տարբեր գաղափարների տէր մարդոց ձեռքով։

Միւս հնդկաստանցին ցոյց տուեց թէ որքան մեծ և անհագին են այն տուրքերը, որ վճարում է հնդկաստանում հողագործը որ, տեսնելով իր արդիւնքի մեծ մասը յափշտակած Անգլիական գանձարանով, աւելի լաւ է համարում անմիջակ թողնել իր դաշտերը, քան թէ անմեղ կորցնել իր աշխատանքն ու ջանքը և անօգուտ թափել իր քրտինքը։ Սրանով մեկնվում է թէ ինչու հնդկաստանի պէս բերրի երկրում այդքան յաճախ սով է պատահում։

Հասկացան արդեօք Անգլիացիք։ Ցոյս կայ արդեօք որ նրանք այժմ կը խոստովանեն իրանց քաղաքական սխալը։—Հազիւ թէ։

Պ. Իզմ.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Լրագիրները հաղորդում են մի անցք, որ ցոյց է տալիս իտալական աւազակների անասելի յանդգնութիւնը։ Իտալիայի թագաւորը նորերս որսի էր գնացել իր պալատականներով Աօստեան անուանված ձորը. յանկարծ որսորդների վրա ընկնում են աւազակները։ Թագաւորը յայտնում է իր ով լինելը, սպառնում է,—բայց ոչինչ չէ օգնում՝ աւակները, ճշմարիտ է խկոյն հանում են գդակները թագաւորի առջև, բայց այնու ամենայնիւ չեն կամենում հրաժարվել առատ կողոպուտից։ Որսորդներին օրինաւոր կերպով թալանելուց յետոյ, աւազակները թագաւորին խորը գլուխը տալով, հեռանում են, ցանկանալով նորին Մեծութեանը երջանիկ կեանք։

***

«Արշալոյս Արարատեան» լրագիրը հաղորդում է, որ մեր նկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկի Կ. Պօլիս է հասել, որտեղ դիտաւորութիւն ունի քանի մի ժամանակ մնալու, Կ. Պօլսի և Բօսֆորի մի քանի տեսարաններ նկարելու նպատակով։

***

Ընթերցող, ահա քեզ մի հանելուկ,—գուշակիր։

Մեր քաղաքի ջուրը	հ	ո	ծ	է
Մեր հարուստը իր փողի	ծ	ա		»
Մեր սիրտը դէպի բարին	ք	ր		»
Մեր միտքը դէպի լուսաւորութիւնը	ս	ռ		»
Հայոց թագաւորութեան փրկանալը ուղիղ հինգ	դ	ր		»
Մեր պատմութիւնը ապագայի համար մի .	դ	ս		»
Մեր ազգային լեզուն. .	թ	ղ	ծ	»

***

„Neue Freie Presse“ լրագիրը հաղորդում է որ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի մէջ ծագած տարաձայնութիւնները երկու երկիրների սահմանը որոշելու մասին, դեռ շարունակվում են և այդ անբաւականութիւնների հետևանքը կարող է լինել պատերազմ, երկու պետութիւնների մէջ, թէև լրագրի թղթակիցը կարծում է որ ինքն Սուլթանը հակամիտ չէ դէպի պատերազմ Պարսկաստանի հետ։

***

Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացաւ պ. դօկտօր Անդրէաս Արծրունու չորս գիտնական (մինէրալօգիական) գրվածները, որոնց մասին յիշել ենք „Մշակի № 34 մէջ, առանձին գրքոյկներով տպված։

***

Գերմանական Գէօտտինգէն համալսարանի մէջ նորերումս մի ռուս կին, Սօֆի Կօվալէվսկի, մաթեմատիկայից հարցաքննութիւն տուեց և դօկտօրի աստիճան ստացաւ։ Տիկին Կօվալէվսկի (օրիորդ Կօրվին-Կրուկօվսկի) ծնվեցաւ Մոսկվայում, ուսում առաւ նախ Հայդլբէրգի համալսարանում, յետոյ անցաւ Գէօտտինգէն։ Ասում են որ տիկինը զարմանալի մաթեմատիկական ընդունակութիւններ ունի։

ՇԱՄՊԱՅՆ ԳԻՆՈՒ ՇԻՇ (բուտիլկա)

10 ԿՕՊԷԿՈՎ ՀԱՏԸ

Նոյնպէս և այլ ապակեղէն ամաններ, գործարանի գներով, մեծ քանակութեամբ (օպտով) կարելի է ստանալ Գուարէրի ապակու գործարանի պահեստի մէջ Թիֆլիսում, Դւորցովի փողոցի վրա, Արծրունու գալէրէում, Իչկէլերիտ եղբայրների գրասենեակում № 168։ Նոյնտեղ ընդունվում են պատուէրներ և զանազան ապակեղէնի համար։

14 (20)

Տպագրվում է փոքր թուով

ԲԱՌԱՐԱՆ ՌՈՒՍԵՐԷՆԻՑ ՀԱՅԵՐԷՆ

Գաբ. Երիցփոխեանցի

(Ուղղուած և լիակատարացրած)

Վերոյիշեալ բառարանի ստանալու համար մինչև 1875 թուի Յունվարի 1-ն ստորագրողները կը վճարեն իւրաքանչիւր օրինակի համար երեք ռուբլին՝ բառարանի ստանալիս։

Նշանակած օրից յետոյ գինը աւելանալու է։ Թէ Թիֆլիսում բնակուողներից և թէ օտար քաղաքացիներից ստորագրութիւնը ընդունվում է Թիֆլիսում Ա. Յ. Շահազիզեանցի գրավաճառանոցում, Միխայելովսկի կամուրջ, տուն Միրզոյեանցի։ Բառարանի ուղարկելու ճանապարհի ծախսը գնողների վերա է։ Նոյն իսկ Ա. Յ. Շահազիզեանցի գրավաճառանոցում ծախվում են ամեն տեսակ հայերէն, ռուսերէն, և վրացերէն գրեանք, որքան կարելի է աժան գնով։

Մամուլի տակից դուրս եկաւ «ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑՒՈՅ ՆԵՐԲՈՂԸ» սուրբ Հոգեգալստեան վերայ։

Թարգմ. Խորէն քահանայի Միրզաբէգեանց։

Ընտիր տառերով և մաքուր տպած 63 երեսից բաղկացած, գինն է. . . 20 կոպ.

Վաճառվում է պարոն Գրիգոր Գէլդաբեանցի թէյի խանութում (չայի մագազինում)։

Ցանկացողք կարող են դիմել կամ դէպի յիշեալ պարոնը և կամ դէպի թարգմանողը։

ի Բագու։

1 (3)

ԾԱԽՈՒՄ ԵՄ ԱՏԱՄՆԱՓՈՇԻՔ որն խառնվում է դեղնած սևացած ԱՏԱՄՆԵՐԸ բնական, փայլունութեամբ, դադարեցնում է լնդերքից գնացած արիւնը կամ հոտը, ամրացնում է թուլացած ատամները, առանց ցաւեցնելու կամ վնասելու։ Գործածութեան եղանակը առնողներին կը պատմեմ։ Նաև ծակուց կերուած ատամները առանց հանելու ցաւը կտրում եմ և նոյն տեղն լցնում եմ արծաթով, կամ ոսկով և կամ ուրիշ մետաղներով։ Նմանապէս առողջ ատամները միշտ անվնաս պահելու հ մար ունեմ ինձ մօտ պատրաստի զանազան ծաղիկներից շինած բերան ողողելու դեղեր և ազիներ։

Իմ բնակութիւնս որ գտնվում էր ԹԱԳԱԻՈՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ մօտ, պ. ԽԱՐԱԶՕՎԻ տանը, այժմ անցել է Դւորցովի փողոց ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ գալէրէա № 180։

Ատամնաբոյժ Բարսեղ ՏԱՐՈՆԵԱՆՑ։

3 (3)

Սռեփան Իվանիչ ԻԶՄԻՐՕՎ յայտնում է սորանով հասարակութեանը, որ Թամամշովի քարվանսարայի հրդեհի պատճառով նա իր ապրանքները տեղափոխել է նոյն շինութեան մէջ ներքևի յարկը (պօդվալ) №№ 26 և 27, որոնք գտնվում են նրա առաջվայ խանութների տակ։ Այդ ամբարների մէջ նա կը շարունակէ իր առուտուրը, թէ օպտով (մեծ քանակութեամբ), թէ մաս մաս։

1 (3)

Степанъ Ивановичъ ИЗМИРОВЪ доводить симъ до всеобщаго свѣдѣнія, что вслѣдствіи пожара въ *Каравансараѣ Тамамшева*, товары его перенесены въ подвальный этажъ тогоже зданія подъ №№ 26 и 27, находящіеся подъ его же бывшемъ магазиномъ, въ которомъ и будетъ производиться торговля какъ оптовая, такъ и розничная.

2 (3)

ՇՎԷՅՑԱՐԻԱՅԻ խանութումն երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը ծախվում է ԿԱՐԱԳ եօթանասուն կոպ. գրվանքէն, Գօլովինսկի պրօսպեկտի վերայ, Օրբելիանովի տանը։

2 (3)

ԴԱՒԻ-ԴԱՌԱԲԱ

Գիւղական թատրոն ՉՈՐՍ գործող. հանդերձ ՑԱՒԵԼՈՒԱԾՈՎ)։

Շուտով մամուլի տակից դուրս կգայ վերոյիշեալ գիրքը։

Սորանով յայտնվում է հետևեալ պարոններին՝ (Երևան) Յ. Գուլամիրեանցին, Ալէքսանդրապօլ) պ. Եղայեանցին և պ. Խաչեանցին, (Ախալցխա) պ. Ղազարեանին և պ. Փաթանեանին շուտով ուղարկելու մեզ մեր ստորագրական ցուցակները՝ ըստ նմին (եթէ հաւաքվել է) և դրամները։

Ուսանող.

Ց Ա Ց Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՖՕՏՕԳՐԱՖ ՄԱՄԻԿՕՆԵԱՆՑԷՆ

Մի բարեգործական նպատակաւ 14 ռուբլի արժեցող քանակութիւն ֆօտօգրաֆիական պատկերներ այժմս հանում եմ 6 ռուբլիով, բայց այս սատրիկ աժանութիւն այն անձանց համար միմիայն պիտի լինի, որոնք ձեռք կբերեն իմ տոմսակներէն, որք պատրաստած եմ տեղոյս քաղաքական գուբէրնատորի թոյլտուութեամբ, տոմսակներիս ամէն մի հատի արժէքն է 6 ռ. ամէն մի տոմսակ գնող իւր վճարած փողի փոխարէն ունէ լիովին իրաւունք դիմել իմ ֆօտօգրաֆիական գործարան հանուել ու ստանալ 6 ռ. արժեցող մի դիւժին նորաձև ամենաընտիր վիզիտնի կարտօչկէք և ութ ռուբլի արժեցող ½ դիւժին կաբինէթնի մեծադիր պատկերներ առանց ոչինչ վճարքի։ Երբ տոմսակներս ամէնքն էլ բաժանվեն, այն ժամանակ 2000 ռ. պիտի նվիրեմ Տըփխիսոյ սուրբ Ներսէսեան և սուրբ Գայանեան օրիորդական ուսումնարանաց։ Ահա իսկ այս նպատակի համար 14 ռ. արժեցող գործը 6-ի զիջողութիւն արած եմ, որ ամէն պատկեր ցանկացողք հեշտութեամբ բաժանորդ լինեն իմ տոմսակներին, որով կարողանամ կատարել խոստմունքս օգուտ յիշեալ ուսումնարանաց։ Ուստի անշուշտ եմ որ առանց ուշադրութիւն չմնայ յայտարարութիւնս։

Օրով առաջ ձեռք կարելի է բերել իմ տոմսակները պ. Ծատուրեանցի լամպի մաղազինում, կամուրջի վրա պ. Աբովեանցի մաղազինում, Արծրունու քարվանսարում պ. Աբխազյամովի մաղազինում և իմ ֆօտօգրաֆիայի գործարանում, որ գտնվում է Դվորցովի փողոցի վրա, Քամոյեանց եկեղեցւոյ դիմաց։

1 (5)

Համազասպ Մամիկոնեան

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 24. Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Ւ Ց ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Հոկտեմբերի 23-ին)

	Ր.	Կ.
Ալիւր (պօլումպրիալ). .	5	90
Բամբակ Երևանու (հին սերմից . .	4	50
„ Ամերիկայի սերմից	6	40
Բուրդը թուշի . .	6	50
թարաքամի . .	4	
Շաքարը ասի (բրօցկու)	8	60
„ միւս տեսակը .	8	55
„ զազրան, տրանգիտ. . .	5	
„ մաքուր վճարած	7	95
Շաքարաւազը Ռուսի . .	7	
Ղահվա Լիվանի լաւը .	17	50
„ Մօկօ չատ լաւը	19	
„ Մարտինկօի ցածր	14	
Ալիւրը Երևանի . . .	1	
Ալիւրը Գեանջաւ հասարակ. . . .	1	10
„ Շորագեալու. .	1	20
Գարին	„	65
Մոմ.	10	20
Փոխանակագիր Պօլսի	6	60
„ Գավրէժի	4	60
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ. .	7	17
Մարսէլ և Փարիզ 350 ֆր. արժէ	100	

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քանի բառից կազմված հեռագիրը աժէ՝

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի գլխաւոր քաղաքները. . . .	1	
Նոր-Նախիջևան.	1	
Մօսկվայ, Ս. Պետերբուրգ. Նիժնի-Նօվգօրօդ .	2	
Աւստրիա . . .	2	75
Անգլիա. . . .	3	75
Գերմանիա. . .	2	63
Թիւրքիա . . .	3	
Ֆրանսիա . . .	3	50

ՆԱՒԵՐ

Օդեսայից Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ։

Փօթիից Օդեսա կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ։

Օդեսայից Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին։

Փօթիից Օդեսա չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան։

Փօթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս երկուշաբթի առաւօտները։

Կ. Պօլսից Փօթի կիրակի առաւօտները։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րօպէ առաւօտեան։ Մինչև Սուրամ (խառն գնացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րօպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	8. 18	8. 17
Մցխէթ . .	9. 18	10. 48
Գօրի. . .	11. 39	1. 43
Սուրամ. . .	1. 52	4. 30
Քութայիս .	7. 55	
Փօթի. . . .	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից	7. 38
Քութայիս .	10. 12
Սուրամ. .	4. 57
Գօրի. . .	7. 23
Մցխէթ. .	9. 52
Թիֆլիս. .	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րօպէ։

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գօրի. . ,	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ .	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ընդունում է

Ռուսաստան և Եւրոպա ամեն օր, բացի կիրակի։

Երկուշաբթի

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան) Օզուրգէթ, Ախալցխայ, Բէլի Կլիւչ, Բագուի և Գանձակի նահանգ (ծանր փօստ)։

Երեքշաբթի

Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ (ձմեռը) Բագուի և Գանձակի նահանգներ (թեթև փօստ)։ Նուխի (Ցարսկի Կօլօդցի, Զաքաթալ, Սղնախ, Թէլաւ, Լագօդէխ) թեթև փօստ։

Չորեքշաբթի

Երևան, (Ջուլֆ, Ալէքսանդրապօլ, Նոր-Բայազեդ) Ջուգդիդ։

Հինգշաբթի

Սև և Միջերկրական ծովի տաճկաց նաւահանգիստներ։

Ուրբաթ

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան, Ալէքսանդրապօլ) Օզուրգէթ, Ախալցխա, Բէլի Կլիւչ, Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ, (ամառը), Բագուի և Գանձակի նահանգները (թեթև փօստ)։

Շաբաթ

Նուխի, (Ցարսկ. Կօլօդ. Զաքաթ. Սղն., Թէլաւ).

Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու կէտեր ամեն օր, բացի կիրակի։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կօպ.
Բաց նամակը աժէ. .	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա.	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա. . . .	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	20
Թիւրքիա (ցամաք) . .	20
Իտալիա	16
Ամերիկա	28
Պարսկաստան . . .	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թիֆլիսից Պետրովսկ, Ստավրապօլ և Ռօստով հինգշաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

(Հոկտեմբերի 18-ին)

Լօնդօն մի ռուբլ աժէ $33^3/_8$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս), Փարիզ մի ռուբլ աժէ $350^1/_2$ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին 5 % փոխառութեան տոմսակ .	$177^3/_4$
Երկրորդ . .	$173^5/_8$
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	98
„ „ „ 2 „	$97^3/_4$
„ „ „ 3 „	—
5% րէնտա	$102^1/_2$
Ազով-Դօնի բանկի ակցիաներ.	230
Օդէսայի Առևտր. բանկի ակցիաներ	250
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտի ընկերութ. օբլիգացիաներ.	901

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Ալէքսանդրապօլ. Մ. Ս. Միրզոյեանց։ Բէրնշտայնը գրում է իր գրքի մէջ դեկտեմբերի 9 ին, որովհետև նա նոր տոմարով է հաշւում, իսկ դեկտեմբերի 9-ը նոր տոմարով նոյն է որ նոյեմբերի 27-ը հին տոմարով։—Հասկացա՞ք։

—Ախալքալաք։ Բարսեղ Պաղտասարեան։ Ձեր նամակից ոչ մի լուր տպելու չենք։ Շատ անինչան բաներ էք գրում։